

Education at a Glance 2008: OECD Indicators

Summary in Slovak

Prehľad vzdelávania 2008: ukazovatele OECD

Zhrnutie v slovenčine

- *Prehľad vzdelávania* je výročný súhrn medzinárodne porovnateľných štatistík o vzdelávaní.
- Vydanie 2008 sleduje pokračujúci rast vzdelanosti, ktorý má za následok, že 57 % mladých ľudí teraz navštevuje univerzitu.
- Ako systémy vzdelávania čelia výzvam rastu, medzinárodné porovnania im umožňujú porovnať fungovanie politík inde vo svete.

Ťažké voľby alebo ťažké časy – smerom k udržateľným stratégiám pre investovanie do rozširujúcich sa systémov vzdelávania

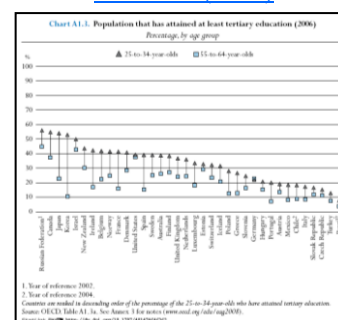
Vlády krajín OECD majú vysoké ambície pre ich systémy vzdelávania, chcú aby rástli naraz v objeme aj v kvalite. Verejné rozpočty však čelia pevným obmedzeniam a vzdelávanie ostáva prevažne verejným podnikom. Bolo teda financovanie vzdelávania schopné spĺňať zvýšené nároky, ktoré sú na neho kladené, a bude schopné ich spĺňať v budúcnosti?

Z hľadiska objemu, desaťročia trvajúca expanzia vo vzdelávacej účasti a výstupoch pokračuje – a to rýchlosťou, ktorá predbieha veľa minulých predpovedí. Spolu s takmer univerzálnym ukončením vyššieho sekundárneho vzdelania vo väčšine OECD krajín, najväčšia nedávna expanzia nastala v terciárnom sektore (**ukazovateľ A3**). Kým v roku 1995 šlo na programy univerzitnej úrovne 37 % mladých ľudí, teraz je to priemerne v krajinách OECD 57 % (**ukazovateľ A2**). Predpovedať budúcnosť podľa minulých trendov je vždy ťažké. Bude expanzia terciárneho vzdelávania pokračovať touto rapídnu rýchlosťou, poháňanou neustále rastúcim dopytom po vysokokvalifikovaných? Alebo sa ustáli a súvisiace príjmy klesnú? Na začiatku 20. storočia by málo ľudí predpovedalo, že v krajinách OECD bude na konci storočia vyššie sekundárne vzdelanie prevažne univerzálne (**ukazovateľ C2**). Takže je rovnako zložité predpovedať, ako sa vyvinú terciárne kvalifikácie na konci 21. storočia.

Nateraz je jasné, že stimuly pre dosiahnutie terciárnej kvalifikácie ostávajú silné, v podobe vyšších plátov a zároveň lepších šancí na získanie zamestnania (**ukazovatele A8, A9 a A10**). Okrem toho, dopyt trhu práce po vysokokvalifikovaných pracovníkoch významne narástol (**ukazovateľ A1**).

Uspokojovanie tohto dopytu pri zachovaní kvality je viazané na vytváranie tlakov na zachovanie alebo zvýšenie aktuálnej úrovne výdavkov a na zvýšenie efektivity výdavkov na vzdelávanie. V posledných rokoch už bolo možné pozorovať značné zvýšenia úrovne výdavkov, ako v absolútnom vyjadrení, tak aj z hľadiska podielu na verejných rozpočtoch. Celková výška financií určených pre vzdelávacie inštitúcie vo všetkých úrovniach vzdelávania sa zvýšila vo všetkých krajinách počas posledného desaťročia a medzi rokmi 2000 a 2005 sa samostatne priemerne zvýšila o 19 % (**ukazovateľ B3**). V roku 2005 krajiny OECD vynakladali na vzdelanie vo všetkých úrovniach 6,1 % svojho celkového HDP, z čoho 86 % prichádzalo z verejných zdrojov a všetky krajiny, okrem 7 z 28 OECD krajín, vynakladali aspoň 5 % (**ukazovateľ B2**). Ďalším viditeľným ukazovateľom úsilia vlád môže byť fakt, že od roku 1995 do roku 2005 vzrástli verejné výdavky na vzdelávanie z hľadiska podielu na všetkých verejných výdavkoch o viac ako jeden percentuálny bod – z 11,9 % na 13,2 % v roku 2005. Výdavky na vzdelávanie rástli aspoň tak rýchlo ako verejné výdavky v ostatných sektoroch vo všetkých krajinách okrem Kanady, Francúzska, Maďarska, Portugalska a Švajčiarska (**ukazovateľ B4**).

Graf A1.3 Populácia, ktorá dosiahla aspoň terciárne vzdelanie (2006)

Spolu so zvýšením verejných výdavkov na vzdelávanie sa zároveň hľadali nové zdroje financovania pre zabezpečenie rapídneho nárastu počtu študentov (obzvlášť na terciárnej úrovni) a na zvýšenie zdrojov dostupných pre vzdelávacie inštitúcie (**ukazovateľ B3**). Aj keď 86 % výdavkov na vzdelávanie stále pochádza z verejných zdrojov (pre všetky úrovne vzdelávania spolu), medzi rokmi 1995 a 2005 v takmer troch štvrtinách zo skúmaných krajín rástli súkromné výdavky rýchlejšie ako verejné. V niektorých z nich je podiel súkromného financovania terciárnych vzdelávacích inštitúcií dostatočne vysoký na to, aby odporoval pohľadu, že terciárne vzdelávanie je hlavne zodpovednosťou štátu. V skutočnosti je tento pohľad postupne nahradzovaný vnímaním toho, že vzhľadom na zdieľanú verejnú a súkromnú návratnosť, ktorú vzdelanie prináša, náklady a zodpovednosti za jeho poskytovanie by tiež mali byť zdieľané medzi tými, ktorí z neho priamo profitujú, a spoločnosťou všeobecne (t.j. súkromnými domácnosťami a podnikmi, rovnako ako aj vládami), aspoň na terciárnej úrovni vzdelávania (**ukazovateľ B3**).

Kým úsilie o zvýšenie investícií do vzdelania sú v tohtoročných ukazovateľoch jasne viditeľné, ostáva otázka, či zdroje držali krok s demografickými a štrukturálnymi zmenami, ktoré nastali v poslednom desaťročí. **Ukazovatele B1 a B2** odhaľujú, že vzdelávacie výdavky v primárnom a sekundárnom vzdelaní rástli rýchlejšie ako počty študentov vo všetkých krajinách medzi rokmi 1995 a 2005 a ešte rýchlejšie ako HDP na osobu vo viac ako dvoch tretinách z nich. Hoci výdavky na jedného študenta na primárnej a sekundárnej úrovni rástli v priemere pomalšie medzi rokmi 2000 a 2005 ako medzi rokmi 1995 a 2000, v neskoršom období vzrástli o 30 % alebo viac v ôsmich OECD a partnerských krajinách (**ukazovatele B1 a B2**). V dôsledku toho dostupné zdroje na jedného primárneho a sekundárneho študenta počas posledného desaťročia značne vzrástli. Okrem toho, v 23 z 30 OECD krajín bude veľkosť populácie študentov vo veku 5 až 14 rokov počas ďalších desať rokov klesať (**ukazovateľ A11 v Prehľade vzdelávania 2006**), čo naznačuje, že zdroje na jedného primárneho a sekundárneho študenta môžu pokračovať v raste, ak celkové rozpočtové obálky ostanú stabilné, čím uvoľnia zdroje potrebné pre opatrenia na zvýšenie kvality programov a výkonu študentov.

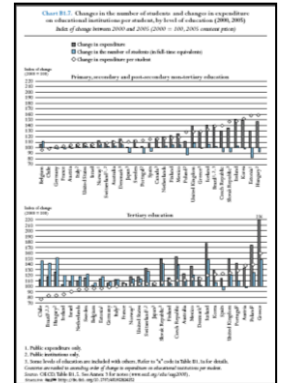
Na terciárnej úrovni je však model odlišný. Medzi rokmi 1995 a 2005 sa výdavky na jedného terciárneho študenta v niektorých prípadoch znížili, keďže nestihli držať krok so zväčšujúcim sa počtom študentov. Ak bude zvyšovanie počtu terciárnych študentov a spolu s mobilitou študentov do oblasti OECD pokračovať, čo vytvára ďalšie tlaky v krajinách, kde zahraniční študenti neplatia plné náklady na svoje vzdelávanie, bez dodatočných investícií sa tendencia ku klesaniu jednotkových výdavkov môže ešte zrýchliť (**ukazovateľ C3**). Pokračovanie aktuálnych trendov môže tiež potenciálne prehĺbiť rozdiely v úrovniach financovania medzi krajinami. V roku 2005 sa lišili výdavky na jedného terciárneho študenta 7-násobne, od 3 421 USD v Ruskej federácii, až po viac ako 20 000 USD vo Švajčiarsku a USA (**ukazovateľ B1**).

Výzvy na splnenie dodatočných finančných potrieb sú teda jasné, prinajmenšom v prípade terciárneho vzdelávania. Je však rovnako jasné, že viac peňazí nebude samostatne postačovať. Investície do vzdelávania sa tiež budú musieť stať efektívnejšie. Ekonomické oddelenie OECD preskúmalo túto otázku a odhaduje, že priemerne je v krajinách OECD potenciál na zvýšenie výsledkov štúdia o 22 % pri udržaní súčasnej úrovne zdrojov (**ukazovateľ B7 v Prehľade vzdelávania 2007**). To ukazuje, aké úsilie bude potrebné vynaložiť na nové prístupy k vzdelávaniu takými spôsobmi, ktoré ostatné profesie už vykonali, a aby poskytovali lepšiu hodnotu za peniaze. Výsledky z PISA tiež odhalili, že cezhraničný vzťah medzi zdrojmi investovanými do vzdelania a výsledkami štúdia je prinajlepšom mierny, čo naznačuje, že peniaze sú nevyhnutnou, ale nie postačujúcou podmienkou pre vysokokvalitné výsledky štúdia.

Tohtoročné vydanie *Prehľadu vzdelávania* posúva túto diskusiu ďalej (**ukazovateľ B7**) skúmaním politických rozhodnutí, ktoré robia krajiny pri investovaní svojich zdrojov, vrátane kompromisov medzi hodinami, ktoré strávia študenti v triede, počtom rokov, ktoré strávia v škole, počtom hodín, koľko pracujú učitelia, veľkosťou tried (zástupné meranie) a platmi učiteľov (**ukazovatele C4, D1, D2, D3 a D4**). Výsledky ukazujú, že podobné úrovne výdavkov krajín môžu maskovať množstvo protichodných politických rozhodnutí vo vyššom sekundárnom vzdelávaní. Toto určitým spôsobom vysvetľuje, prečo medzi tým, koľko sa celkovo vynaloží na vzdelanie a úrovňou výkonu študentov, nie je jednoduchý vzťah. Napríklad, v Kórei alebo Luxembursku sú platové náklady na jedného študenta (vo forme percentuálneho podielu na HDP na obyvateľa, aby sa vylúčili významné rozdiely v národnom dôchodku v týchto krajinách) značne nad priemerom OECD (15,5 %, resp. 15,2 % v porovnaní s priemerom 10,9 %). Kým Kórea však investuje zdroje do vyplácania relatívne vysokých plátov učiteľom za cenu relatívne veľkých veľkostí tried, v Luxembursku vyplývajú nadpriemerné platové náklady na jedného študenta takmer výhradne z veľmi malých veľkostí tried (**ukazovateľ B7**). Krajiny budú musieť takéto rozhodnutia starostlivo zvážiť a budú musieť zlepšiť bázu poznatkov, ako takéto rozhodnutia súvisia s hodnotou za peniaze, ak sa má efektívnosť vzdelávacích služieb zvýšiť.

Analýza tiež odhaľuje viaceré ďalšie trendy. V krajinách s najnižšími platovými nákladmi na jedného študenta na vyššej sekundárnej úrovni (vo forme percentuálneho podielu na HDP na obyvateľa) sú hlavným dôvodom zvyčajne porovnateľne nízke úrovne plátov vyjadrené ako podiel na HDP na obyvateľa. Toto platí na Islande, v Írsku, Nórsku, Poľsku, Slovenskej republike a Švédsku. Hlavná výnimka je Mexiko, ktorého náklady na platy učiteľov vo vzťahu k HDP na obyvateľa sú značne nad priemerom OECD, čo bolo vyvážené veľkými veľkosťami tried (**ukazovateľ B7**).

Graf B1.7 Zmeny v počte študentov a zmeny vo výdavkoch na vzdelávacie inštitúcie na jedného študenta, podľa úrovne vzdelávania (2000, 2005)

Graf B3.1 Podiel súkromných výdavkov na vzdelávacie inštitúcie (2005)

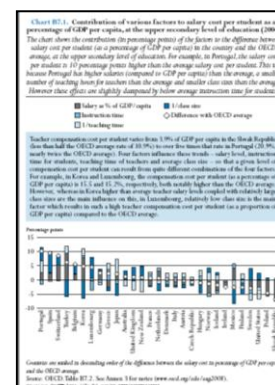
Opäť, krajiny, ktoré zaznamenávajú vzrasty výdavkov na jedného študenta, musia starostlivo sledovať ich použitie.

Na terciárnej úrovni sa vyvinuté modely financovania líšia od tých v primárnom a sekundárnom vzdelávaní. Predovšetkým použitie súkromných financií je oveľa bežnejšie ako na primárnej a sekundárnej úrovni. Súkromné financovanie predstavuje priemerne 27 % celkových výdavkov, prekračuje 50 % v Austrálii, Japonsku, USA a partnerskej krajine Izrael a dosahuje viac ako 75 % v Kórei a partnerskej krajine Čile (**ukazovateľ B3**). Rovnováha medzi súkromným a verejným financovaním na jednej strane a schopnosť krajín poskytnúť rôzne formy verejných príspevkov na terciárne inštitúcie na druhej strane, boli dva faktory, ktoré pomohli vysvetliť veľké rozdiely v prístupoch k financovaniu terciárneho vzdelania. Niektoré krajiny našli nové súkromné zdroje, niektoré rozšírili verejné financovanie, zatiaľ čo tie, ktoré nevykonali ani jedno, majú čoraz väčšie ťažkosti so zosúladením nárastu s kvalitou.

Severské krajiny doposiaľ dosahovali nárast poskytovaním masívnych verejných výdavkov na terciárne vzdelávanie, vrátane podpory inštitúcií aj podpory študentov a domácností ako investíciu, ktorá vypláca vysoké dividendy jednotlivcom aj spoločnosti. Ostatné krajiny, ako napríklad Austrália, Kanada, Japonsko, Kórea, Nový Zéland, Veľká Británia a USA, rozširovali spoluúčasť na terciárnom vzdelávaní presunom niektorých finančných záťaží na študentov a ich rodiny. Vo viacerých z týchto krajín je školné nastavované inštitúciami (často s hornou hranicou) a môžu sa líšiť vzhľadom na vyhliadky študentov na trhu práce a predpokladané úrovne platov po dokončení štúdia (**ukazovateľ B5**). Tieto opatrenia idú často ruka v ruku s finančnou podporou ekonomicky znevýhodnených študentov vo forme pôžičiek alebo štipendií, ako aj výhodných pôžičiek dostupných pre všetkých študentov. Napríklad Austrália a Nový Zéland nahrádzajú schémy pôžičiek závislé od príjmov za štipendiá, ktoré sú dostupné pre všetkých študentov, s podporným príjmom na priemerné životné náklady a štipendiami na pomoc so všeobecnými vzdelávacími a ubytovacími nákladmi, ktoré sa zameriavajú na študentov s nižším sociálnoekonomickým zázemím. Toto opatrenie zabránilo obmedzeniu prístupu sociálno-ekonomicky znevýhodnených študentov k terciárnemu vzdelaniu.

Naopak, mnohé európske krajiny nezvýšili verejné investície do svojich univerzít na rozsah potrebný pre udržanie predchádzajúcich úrovní výdavkov na jedného študenta, no napriek tomu neumožňujú univerzitám vyberať školné. V dôsledku toho rastú ťažkosti ich inštitúcií s rozpočtom, čo môže v konečnom dôsledku ohroziť kvalitu ponúkaných programov. Prekvapujúce je, že priemerné výdavky na jedného terciárneho študenta sú teraz vo väčšine európskych krajín značne pod polovicou úrovne v USA. Zatiaľ čo výber medzi vyššími verejnými investíciami a väčším podielom súkromných peňazí je zložitý, nevykonanie ani jedného napriek rastúcemu dopytu po väčšom množstve a lepšom terciárnom vzdelávaní sa už naďalej nezdá byť možnou voľbou.

Graf B7.1 Príspevok rôznych faktorov k platovým nákladom na jedného študenta ako percento HDP na osobu na vyššej sekundárnej úrovni vzdelávania (2004)

Krajiny musia pri posúvaní svojich vzdelávacích systémov dopredu nasadiť viacvetvové prístupy na zaistenie toho, aby bolo vzdelávanie adekvátne financované. Rovnako ako skúmať prípad pre prioritizáciu vzdelávania v pridelovaní verejných výdavkov, môžu potrebovať skúmať, ako môžu na terciárnu úroveň priviesť viac súkromného financovania, skúmať oblasti na prioritizáciu zlepšenia kvality vo vzdelávacom systéme a skúmať spôsoby efektívnejšieho nasadzovania zdrojov. Výzvou je dosiahnuť to takými spôsobmi, ktoré nekompromitujú rovnosť. Ukazovatele poukazujú, že v mnohých krajinách študenti pravdepodobnejšie budú v terciárnom vzdelávaní, ak ich otcovia ukončili terciárne vzdelanie. Toto naznačuje potrebu opatrení povzbudzujúcich medzigeneračný pokrok vo vzdelávacích kvalifikáciách. Posilňovanie verejných príspevkov a dosahovanie dobrej vyváženej medzi finančnou pomocou vo forme študentských pôžičiek a štipendií môžu byť spôsobom na zlepšenie rovnosti v prístupe k terciárnemu vzdelaniu. Niektoré analýzy naznačujú, že štipendia môžu byť v stimulovaní študentov zo znevýhodnených sociálnoekonomických zázemí k pokračovaniu v štúdiu efektívnejšie ako pôžičky, kým pôžičky môžu pre ostatné sociálnoekonomické kategórie pracovať lepšie (**ukazovatele A7 a B5**).

Okrem otázky pridelovania zdrojov, zlepšenie mechanizmov poradenstva pre študentov na vykonávanie informovaných volieb medzi programami sekundárnej a terciárnej úrovne môže tiež ovplyvniť miery dokončenia a zľahčiť tlaky na výdavky, pretože priemerne približne 31 % študentov z 19 krajín OECD, pre ktoré sú dostupné údaje, nedokončí terciárne štúdiá, do ktorých sa prihlásili (**ukazovatele A3 a A4**).

Ukazovateľ A1 tiež naznačuje, že prispôsobovanie programov, ktoré vedú k slabým výsledkom na trhu práce, pre rastúce potreby ľudských zdrojov v špecifických odvetviach je problém. V krajinách OECD je vo všeobecnosti pomer kvalifikovaných pracovných miest v ekonomike vyšší ako potenciálny prísun jednotlivcov držiacich vzdelanie vysokej úrovne a školiace kvalifikácie súhlasiace s týmito pracovnými miestami.

Ovládanie rastu a vývoja vzdelávacích systémov spôsobmi, ktoré zlepšujú prístup, zvyšujú kvalitu a posilňujú hodnotu za peniaze, predstavuje zložité výzvy a krajiny budú musieť nájsť spôsoby na ich riešenie. Vedomostná spoločnosť je tu na to, aby pretrvala, pričom vyžaduje schopných, vysokokvalifikovaných a inovatívnych občanov, a vzrastajúca účasť na vzdelávaní naznačuje, že mladé osoby a ich rodiny dostali túto správu. Kým nikto nemôže predpovedať, ako ďaleko bude expanzia v terciárnom vzdelávaní pokračovať, krajiny potrebujú udržateľné systémy financovania, schopné reagovať na rastúci počet študentov. Nekonanie v tomto smere môže znamenať, že vedomostná spoločnosť môže byť polarizovaný svet, obývaný tými, ktorí si môžu dovoliť vzdelanie a tými, ktorí nemôžu.

Toto vyžaduje ťažké voľby. Dôležitým cieľom tohtoročného vydania *Prehľadu vzdelávania* je vyloženie toho, ako sú niektoré z týchto politických rozhodnutí vykonávané v rozličných krajinách. Oveľa viac bude potrebné vykonať pre pochopenie, ako sa tieto rozhodnutia a zmesi politik najefektívnejšie kombinujú pre propagáciu vzdelávania študentov v rôznych kontextoch, v ktorých krajiny pôsobia. Na zabezpečenie tohto môžu byť silným nástrojom medzinárodné porovnania. Umožňujú vzdelávacím systémom pozrieť sa na seba cez objektívny politik naplánovaných, realizovaných a dosiahnutých inde vo svete. Tiež ukazujú, čo je možné vo vzdelávaní v termínoch kvality, rovnosti a efektivity vzdelávacích služieb a umožňujú podporovať lepšie pochopenie toho, ako rôzne vzdelávacie systémy riešia podobné problémy.

Okrem toho, tohtoročné vydanie *Prehľadu vzdelávania* odpovedá na nasledujúce otázky: čo môžu pätnásťroční urobiť vo vede (**ukazovateľ A5**), aké je vnímanie rodičov týkajúce sa školy a vedeckého vzdelávania (**ukazovateľ A6**), ovplyvňuje účasť študentov na vyššom vzdelávaní sociálnoekonomický stav ich rodičov (**ukazovateľ A7**), na aké zdroje a služby je používané financovanie vzdelania (**ukazovateľ B6**), nakoľko prevládajú odborné programy (**ukazovateľ C1**), zúčastňujú sa dospelí na školeniach a vzdelávaní v práci (**ukazovateľ C5**), ako sa používajú hodnotenia a odhady vo vzdelávacích systémoch (**ukazovateľ D5**) a nakoniec, aká je úroveň rozhodovania vo vzdelávacích systémoch (**ukazovateľ D6**).

OECD bude dôrazne sledovať ďalší vývoj medzinárodných porovnaní týkajúcich sa politiky nie iba v oblastiach, kde je to aktuálne realizovateľné, ale aj v tých, kde je stále potrebná značná investícia do koncepčnej práce. Spustenie Medzinárodného prieskumu vyučovania a vzdelávania OECD (TALIS, Teaching and Learning International Survey), ktorý reprezentuje významný prielom ako koncepčne, tak aj metodologicky, ďalší vývoj Programu medzinárodného hodnotenia študentov OECD (PISA, Programme for International Student Assessment) a jeho rozšírenie prostredníctvom Programu medzinárodného hodnotenia schopností dospelých OECD (PIAAC, Programme for the International Assessment of Adult Competencies), ako aj počiatková práca na skúmaní hodnotenia výsledkov vyššieho vzdelávania (AHELO) budú dôležité kroky smerom k tomuto koncu.

Celú správu možno získať na adrese www.oecd.org/edu/eag2008

Toto zhrnutie obsahuje **StatLinks**, službu, ktorou sa odosielajú súbory Excel™ z tlačenej stránky!

© OECD 2008

Toto zhrnutie nie je úradným prekladom OECD.

Rozmnožovanie tohto zhrnutia je povolené iba za predpokladu, že bude uvedené autorské právo OECD a názov originálnej publikácie.

Viacjazyčné zhrnutia sú preloženými výňatkami z publikácií OECD, pôvodne uverejnených v anglickom a francúzskom jazyku.

K dispozícii sú bezplatne v on-line kníhkupectve OECD: www.oecd.org/bookshop/

Viac informácií získate v Divízii autorských práv a prekladov OECD Riaditeľstva verejných záležitostí a komunikácie: rights@oecd.org, fax: +33 (0)1 45 24 99 30.

OECD Rights and Translation unit (PAC)
2 rue André-Pascal, 75116
Paris, France

Navštívte našu webovú lokalitu www.oecd.org/rights/